

דבר העורכת

לקוראים שלום!

הפעם גיליון נושאונצ'יק עוסק בקור ובחורף. אנו תקווה שעברתם בשלום את הסערה הגדולה שהתחוללה במהלך ינואר. ברוב חלקי הארץ כמות הממשקעים עלתה בהרבה על הממוצע החודשי, שלג ירד באזורים גבוהים, כולל בנגב, ומפלס הכנרת עלה בצורה משמעותית. ישנן אפילו תחזיות שהכנרת תתמלא לחלוטין בחורף זה. מי ייתן!

חורף בפינלנד

אז מה בגיליון? יורם לוביאניקר כותב על מלחמת 1812 בין צרפת לרוסיה. המלחמה התחוללה בשיא החורף וכנראה זה מה שהכריע את תוצאותיה. אריק שוורץ מספר על כלב הסן-ברנרד ותפקידו בחילוץ לכודים באלפים השווייצרים. בפינה רגע של היסטוריה שמוליק כהן מתאר מהי פרהיסטוריה וסוקר מיני אדם קדומים. ולבסוף, כבכל גיליון, חידון בולאי נושא פרסים.

נתראה בגיליון הבא,
שלכם, שביט

1812: זה היה סיפור של חורף

יורם לוביאניקר

בשנת 1799 יזם **נפוליאון בונפרטה** הפיכה בצרפת, והיה לשליט יחיד. בשנים הראשונות לכהונתו הוא השקיע את מירב מאמציו בענייני פנים, והחזיר את היציבות למדינה אחרי שנות המהפכה הצרפתית. ב-1804 הוא הוכתר לקיסר, והתפנה לעסוק בענייני החוץ.

הכתרת נפוליאון –
ציור של **ז'וזף**.

בראש מעייניו של נפוליאון היה המאבק באויבתו הגדולה – בריטניה. בשנת 1805 הובס צי הספינות הצרפתי (שהסתייע גם בצי הספרדי) בקרב טרפלגר, והעליונות הימית של הבריטים הפכה לבלתי מעורערת. נפוליאון, שכבר תכנן פלישה לבריטניה (והקים לצורך זה את "הצבא הגדול" שלו – La Grande Armée), נאלץ לשנות את תוכניותיו: הוא הביס את הצבא הפרוסי בקרב יינה, כבש את פולין והקים בה נסיכות בובה, וחתם עם **אלכסנדר הראשון**, הצאר הרוסי, על חוזה טילזיט, אשר חילק את מזרח אירופה בין שתי המדינות. לאחר שהבטיח את עצמו ממזרח פנה נפוליאון מערבה, וכבש את ספרד ופורטוגל. האימפריה שלו השתרעה עתה על פני כל אירופה המערבית והמרכזית. לכאורה, הוא השיג את מטרתו, ובריטניה נותרה מבודדת, ללא בעלות ברית ביבשת.

מכתב מקולונל **דז'נוד**, מושל גרנדה תחת שלטון הכיבוש הצרפתי של ספרד. המכתב נושא חותמת של המשרד המרכזי (Bau Principal) של היחידה הרביעית של הצבא בספרד (Arm. D'Espagne).

אולם חוזה טילזיט עם רוסיה לא החזיק מעמד. בחסותו יכלו אמנם שני הצדדים לחזק את מעמדם, ואלכסנדר ניצל את הברית עם נפוליאון לכבוש את פינלנד מידי שוודיה ואת בסרביה מידי האימפריה העות'מנית. אולם שני האישים חשדו זה בזה, ואלכסנדר התנגד בתוקף למדיניות הליברלית של נפוליאון בפולין. הרוסים הפסיקו לשתף פעולה עם הצרפתים כנגד בריטניה, ונפוליאון החליט על פלישה לרוסיה.

הכוחות הצרפתיים נערכו למלחמה בשטח פולין על גדת הנהר ניימן. כ-700,000 חיילים השתתפו במתקפה, רובם צרפתים ומיעוטם פולנים, גרמנים ואיטלקים. היה זה צבא אדיר בגודלו, שכן באותו זמן נדרשו כחצי מיליון חיילים נוספים להגן על השלטון בספרד, גרמניה ואיטליה. מנגד ניצב הצבא הרוסי עם כ-400,000 חיילים.

מכתב מצבא נפוליאון (היחידה ה-19 של הצבא הגדול), אשר נשלח מדנציג ב-31 למאי 1812, שלושה שבועות לפני הפלישה לרוסיה.

הכוחות הצרפתיים פלשו לרוסיה ב-24 ביוני 1812, ותחילה היה נראה כאילו הם זוכים לניצחון קל. למרות שהרוסים התכוננו למלחמה מול הצרפתים, הרי שמועד פריצתה הפתיע אותם. המפקד העליון של הצבא הרוסי, **מיכאיל ברקליי דה טולי**, בחר להימנע מקרב ישיר. בפשטות, הצרפתים נהנו מעדיפות מספרית גדולה מידי, וברקליי הבין כי כל עימות ישיר יסתיים מבחינתו באסון. הוא העדיף לנסות לייצב קו הגנה חדש, אלא שבכל פעם הצרפתים הקדימו אותו, והוא נאלץ לסגת עוד, וחוזר חלילה. בדיעבד כונתה מדיניות זו בשם "אדמה חרוכה", שכן הרוסים דאגו להשמיד יבולים באזורים מהם נסוגו על מנת שלא ייפלו לידיים צרפתיות. בניגוד לרושם המקובל (בין השאר, בהשפעת ספרו של **טולסטוי** "מלחמה ושלוה") לא הייתה זו אסטרטגיה מכוונת, אלא תוצאה בלתי נמנעת של נחיתות צבאית.

פילדמרשל קוטוזוב

מדיניות הנסיגות עוררה תרעומת רבה בחוגי צבא רוסיים, וגרמה להדחתו של ברקליי והחלפתו ב**מיכאיל קוטוזוב**. קוטוזוב הבטיח לשנות את האסטרטגיה הרוסית, אבל ההתקדמות הצרפתית נמשכה כמעט ללא מפריע. באמצע אוגוסט התחולל קרב סמולנסק, אך הוא הסתיים בנסיגה רוסית נוספת.

מכתב מחייל בצבא נפוליאון שנשלח מסמולנסק
ב-19 באוגוסט, יום לאחר סיום הקרב.

קרב בורודינו

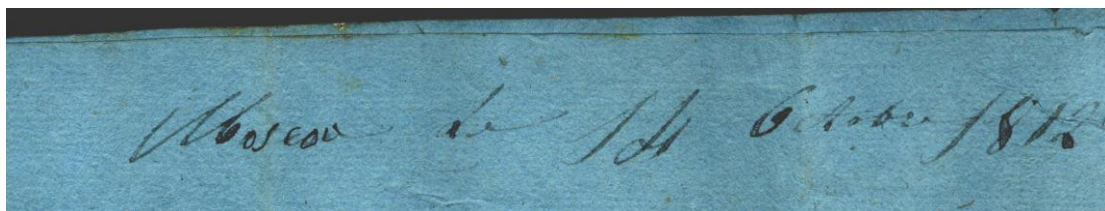
לאחר כשלושה שבועות עלה בידיו של קוטוזוב לייצב קו הגנה בבורדינו, וב-7 בספטמבר התחולל שם הקרב הגדול ביותר בהיסטוריה עד אז, בהשתתפות כ-300,000 חיילים מכל צד. מבחינה טכנית לא הוכרע קרב בורודינו, אך האבדות הכבדות שספגו שני הצדדים (כרבע מכלל הלוחמים!) נתנו את אותותיהם. קוטוזוב בחר לשוב לאסטרטגיית הנסיגות היזומות, תוך ניסיון לשקם את צבאו. הצרפתים בחרו לנוע קדימה, בתקווה להשיג הכרעה מהירה של המערכה כולה.

בנקודה זו עשה נפוליאון בחירה אסטרטגית בעלת חשיבות מכרעת: הוא החליט לכבוש את מוסקבה, מתוך הנחה שבכך יכפה על אלכסנדר את הכניעה. היסטוריונים מותחים ביקורת חריפה

על החלטה זו, ורואים בה אחד הגורמים העיקריים לכישלוננו של הקיסר הצרפתי. מוסקבה היא בירתה ההיסטורית של רוסיה, ונפוליאון בוודאי ציפה שנפילתה תגרום להתמוטטות המורל של העם הרוסי ולקריסת הצבא. אבל כמאה שנה קודם לכן שנים קודם העתיק הצאר **פטר הגדול** את בירתו לסנט פטרבורג. אילו בחר נפוליאון לפנות צפונה ולתקוף את סנט פטרבורג ייתכן כי ההיסטוריה כולה הייתה שונה. ספק אם צבאו של קוטוזוב היה יכול למנוע ממנו את כיבוש הבירה, ואת התמוטטות מוסדות השלטון הרוסי אשר רוכזו בה.

מכתב מצבא נפוליאון (היחידה ה-17 של הצבא הגדול) מה-14 באוקטובר, חמישה ימים לפני פינוי העיר. מכתבים מצבא נפוליאון במוסקבה הם נדירים מאוד.

ניתן להתווכח על "מה היה קורה אילו", אבל את העובדות ההיסטוריות לא ניתן לסתור: הצבא הצרפתי נע לכיוון מוסקבה, וב-14 בספטמבר נפלה העיר לידיהם. אבל העיר הייתה נטושה למחצה, ומחסני המזון שבה היו ריקים. זמן קצר לאחר מכן החלו לפרוץ שריפות במקומות שונים ברחבי העיר, שהייתה בנויה רובה ככולה מעץ. ניתן להניח כי השריפות הראשונות היו אקראיות, אולם אין ספק כי האחרונות שבהן היו מכוונות. נפוליאון עצמו כמעט ונספה כשהארמון בו שהה עלה בלהבות.

הצבא הצרפתי מצא עצמו בעיר ריקה, כמעט ללא קורת גג ועם מעט מאוד אספקה. בשלב זה הם נתקלו גם באויב נוסף, הלא הוא "גנרל חורף". החורף הקדים באותה שנה, מוסקבה כוסתה שלג והקור היה מקפיא. מספר מחקרים מודרניים טוענים כי חורף קשה זה היה תוצאה של תופעה אקלימית המוכרת כיום בשם אל-ניניו. לאחר חמישה שבועות של שהות חסרת תוחלת, החליט נפוליאון לסגת ממוסקבה ב-19 בנובמבר. בשלב זה הצטמק הצבא הצרפתי לכדי שיטת מגודלו המקורי.

מכתב מצבא נפוליאון הנסוג ממוסקבה. המכתב נשלח מקובנה ב-11 בנובמבר 1812.

הנסיגה ממוסקבה הייתה אירוע טראומטי לחיילים הצרפתים המעטים ששרדו אותה. צבאו המשתקם של קוטוזוב זינב בהם ללא רחם. סוסים התמוטטו, חיילים קפאו למוות ואחרים גוועו ברעב. עד אמצע דצמבר לא נותרו עוד חיילים צרפתיים על אדמת רוסיה. לקובנה – התחנה האחרונה של הנסיגה – הגיעו בסך הכל כ-10,000 חיילים מצבא נפוליאון. רק שישה חודשים קודם היה מספר החיילים בצבא זה גבוה פי שבעים. מ"הצבא הגדול" המפואר נותר רק זכר.

הכוחות הרוסים נכנסים לפאריס.

מבחינת הרוסים הניצחון ב"מלחמת המולדת" היה אירוע מכונן בתודעה הלאומית, אשר הונצח לא רק בספרו של טולסטוי אלא גם ביצירתו של **צ'ייקובסקי** "הפתיחה 1812". במהלך מלחמת העולם השנייה, כמאה וארבעים שנה אחר כך, נעשה שימוש מאסיבי בזכר הניצחון של 1812, תוך הפיכתו למיתוס. במהלך המלחמה אף נוסד עיטור גבוה על שמו של קוטוזוב. התעמולה הסובייטית טענה כי הרוח הרוסית תנצח את הפולש שנית, דבר שאכן קרה (בהבדלים היסטוריים בלתי נמנעים).

עבור נפוליאון, הכניעה לרוסים ולגנרל חורף הייתה תחילת הסוף. המיתוס הרווח, אודות הקיסר הצרפתי הבלתי מנוצח, נותץ. נפוליאון אמנם הצליח לשקם קמעה את צבאו, אך באוקטובר 1813 הוא נכנע "בקרב האומות" בלייפציג לקואליציה של צבאות רוסיה, פרוסיה ואוסטריה. במקביל נחל צבאו גם כישלונות באיטליה ובספרד. בתחילת 1814 פלשו צבאות הקואליציה (אליהם הצטרף גם הצבא הבריטי) לצרפת, ובמרץ הם כבשו את פאריס. כניסת הכוחות הרוסים לבירת צרפת הייתה בבחינת נקמה מתוקה על אירועי החורף של 1812.

רק שנה וחצי קודם עמד נפוליאון על סף כיבוש רוסיה והשתלטות על אירופה כולה. עתה הוא הודח מהשלטון ונשלח לגלות באי הזעיר אלבה. שנה אחר כך הוא ניסה שנית את כוחו. הפעם הוא הובס בקרב ווטרלו, נשלח לאי המרוחק סנט הלנה, וירד מעל במת ההיסטוריה. בשנות הגלות שלו, עד מותו בשנת 1821, יכול היה נפוליאון להיזכר בימים בהם אירופה כולה עמדה למרגלותיו. הוא בוודאי הרהר מה היה קורה אילו החורף של 1812 לא היה קר ומושלג כל כך.

נפוליאון בונפרטה.
בול בלתי משונן.

לתגובות ניתן לפנות ליורם לוביאניקר בכתובת nosonchik@gmail.com

קור כלבים באלפים השווייצריים

אריק שורץ

ויטוריו עמנואל השלישי.

באמצע שנות העשרים של המאה שעברה היו למלך איטליה, **ויטוריו עמנואל השלישי**, קשיים כלכליים. אוצר המדינה היה ריק, ונערי האוצר שלו חיפשו כל דרך אפשרית למלא את החסר. אחת הדרכים היצירתיות יותר הייתה להקצות

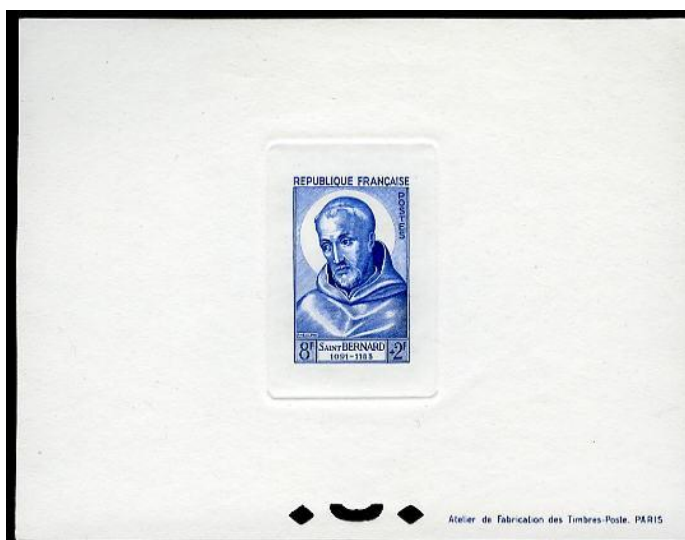

שטח פרסום לצד בולי דואר ולמכור אותם למרבה במחיר. יצרנית המשקאות האיטלקית הידועה קמפרי, רכשה את שטח הפרסום ותמונתו של כלב סן ברנרד המצויד בחבית קטנה של משקה חריף הקשורה לצווארו הודפסה בשולי הבולים (דוגמא מימין). האמת שהפרסום מטעה: כלבי הסן ברנרד כלל אינם נושאים משקה חריף על צווארם בשעת חילוץ לכודים, שכן משקאות אלכוהוליים אינם יעילים לחימום אברים קפואים של מי שאבד בשלג ההרים השווייצרי. כיצד קרה אם כן שדמותו של הכלב הגדול והידידותי נקשרה דווקא לחבית של ברנדי משובח?

כלב מגזע הסן ברנרד.

כלב הסן ברנרד נוצר, ככל הנראה, כהכלאה בין גזעים שונים, יצירתם של הנזירים המבודדים, תושביו של מנזר הנמצא במרומי מעבר הררי בשווייץ. ההר והמנזר, כמו גם גזע הכלבים, נקראים על שמו של **ברנרד איש מנז'ו**, קדוש קתולי שנולד במנז'ו שבחבל סבוא בצרפת, ובילה את מרבית חייו בהפצת הנצרות בין יושבי האלפים. במשך מאות שנים, מאז תקופת הרומאים, המעבר היה הדרך המרכזית לחצות את ההרים ולחבר את

ברנרד איש מנז'ו. הגהת מטבעת של בול צרפתי.

איטליה לשווייץ. מזג האוויר באיזור סוער, וסופות קשות מכות בהרים לכל אורך השנה. על אף מזג האוויר הקשה השתמשו בדרך זו סוחרים ועולי רגל לרומא, כמו גם מצביאים וצבאותיהם. עד מהרה מצא עצמו ברנרד מציל אנשים שאבדו בסערה ומחלץ כאלה שנקברו במפולות שלגים. בשנת 1050 לערך הוא עזב את המערה שבה חי והקים בעזרת נזירים אוגוסטינים אכסניה. המקום שימש לחניית לילה לחוצים את ההרים והעניק מקלט ואוכל חם באיזור המסוכן ביותר של הדרך. עד מותו בשנת 1081 התארחו באכסניה עשרות אלפי אנשים, מהם רבים אותם הציל ברנרד ממוות באופן אישי. ברנרד הפך לאגדה עוד בחייו ולקדוש רשמי של הכנסייה בשנת 1123. ב-1923 הכתיר אותו האפיפיור **פיוס התשיעי** - בעצמו מטפס הרים בדימוס - כפטרו של המטפסים על הרי האלפים ושל מטפסי הרים בכלל.

ברנרד הקדוש וכלבו בפעולה.
בול שהונפק לכבוד הצלב האדום.

הנזירים במנזר סן ברנרד לא הסתפקו במתן אוכל ומחסה ולקחו על עצמם גם את האחריות לתחזוקת הדרך. בחורף הם סימנו את הנתיב במוטות ויצאו לסיורים יומיים בזמנים קבועים. הם חילצו את גופות האנשים שקפאו למוות או שנקברו בשלג, ונהגו להניח אותן באחד ממרתפי המנזר. שם, באוויר הקר והיבש, נחו הקורבנות עד לבוא בני משפחתם. בזכות עבודת הקודש יצא שמו של המנזר למרחוק, והוא זכה לזרם קבוע של תרומות. מלכים, אפיפיורים ושליטים ביקרו במקום. מלך אנגליה **אדוארד השביעי**, למשל, ביקר במנזר בהיותו עדיין יורש העצר והעניק במתנה פסנתר. התרומות אפשרו לאנשי המנזר לספק מחסה ואוכל חמים למאות אלפי אנשים.

בשנת 1800 הייתה כבר ידועה העובדה כי אכסניית סן ברנרד מעסיקה כלבי הצלה. ברשומות האכסניה נכתב כי הכלבים הופיעו בה לראשונה בין השנים 1760-1770, וכנראה גויסו לעבודה מתוך אוכלוסיית כלבי המשק השווייצריים, כדי לשמש כשומרים ובני לווייה לנזירים בחודשי החורף הקרים. הנזירים הבינו, שהכלבים יוכלו לחלץ מטיילים שאבדו בשלג, והחלו לגדלם ולאמנם לשם כך. תוך זמן קצר הפכו הכלבים למחלצים הרשמיים של האלפים ושמש יצא למרחק.

לסן ברנרד יצאו
מוניטין של כלב הצלה.

מימדיו מאפשרים עבודת הצלה.

הסופר והמשורר האירי הנודע **אוליבר גולדסמית'**, שחי בשנים אלו בצפון איטליה כתב על הנזירים השווייצרים: "יש להם גזע של כלבים אצילים, שחכמתם יוצאת הדופן מאפשרת להם לעתים קרובות להציל נוסעים. גם אם האנשים הגוועים שוכבים בעומק של שלושה או אפילו שישה מטרים מתחת לשלג, מסוגלים הכלבים לחוש בריחם".

למרות שאין אמת בגרסה לפיה מביאים הכלבים משקאות אלכוהוליים לאותם מטיילים אבודים הקבורים בשלג, זו התדמית שנקבעה בדמיון לכלבים אלו. האמן האנגלי הידוע סיר **אדווין לנדסיר** (1802-1873) הוא האחראי להנצחת דמותו הפופולרית של כלב הסן-ברנרד ככלב הגדול עם החבית לצווארו. באחד מציוריו המפורסמים ("הכלבים של סנט גותארד", 1820) הוא מתאר שני כלבי סן ברנרד עם חביות משקה קשורות לצווארם, כשהם עומדים סביב אדם תשוש ומגינים עליו. הציור הפך כל כך פופולרי שהחביות לצווארם של הכלבים הפכו לסימן ההיכר שלהם. תדמית זו נוצלה על ידי אנשי קמפרי בפרסומת אותה ראינו על שובל הבול.

אוליבר גולדסמית'.

הנה, מבלי שיצאנו כלל מהבית (בגלל החורף, אלא מה?), בכל זאת עשינו מסע לא קצר: התחלנו באיטליה של המלך ויטוריו עמנואל השלישי, עברנו לשווייץ דרך הרי האלפים, פגשנו נזירים וכלבי הצלה, קדוש אחד, משורר אחד וצייר, ועל הדרך עשינו גם פרסומת חינם לברנדי משובח תוצרת קמפרי. אז מי אמר שאיסוף בולים משעמם?

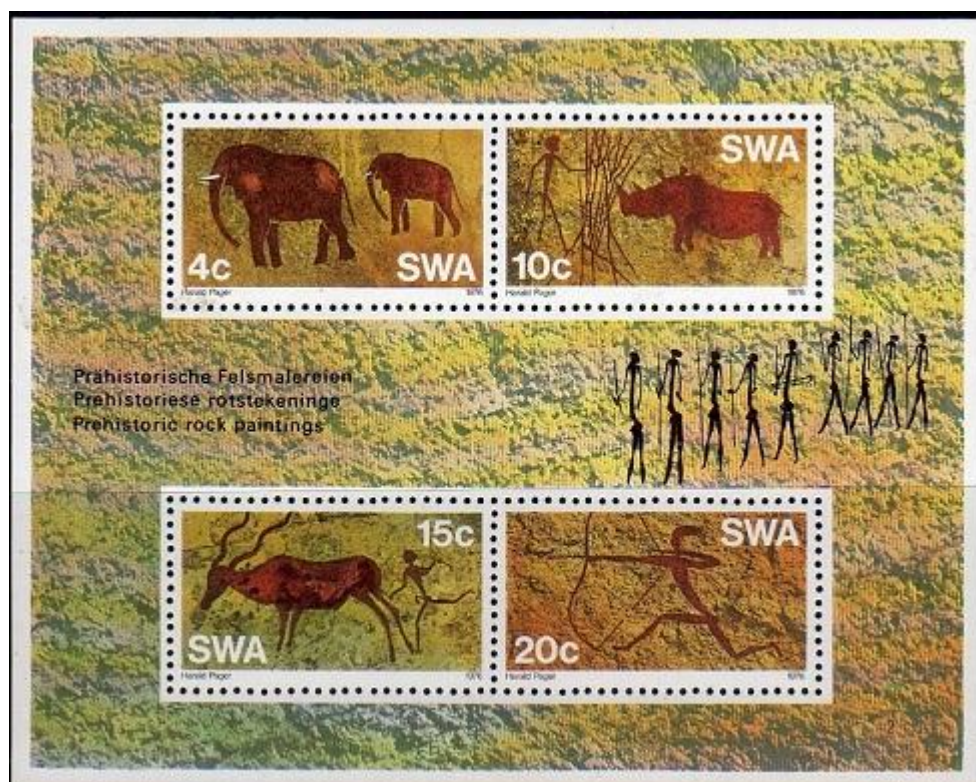
רגע של היסטוריה – פרהיסטוריה (חלק 1)

שמוליק כהן

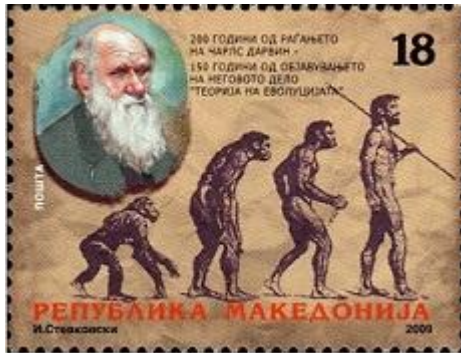
הפעם הטור לא יעסוק לא ברגע, ולא בדיוק בהיסטוריה. הטור יעסוק במליוני שנים שזמנם היה לפני ההיסטוריה – הפרהיסטוריה (פרה = לפני). בחלק הראשון אנסה לתחום את התקופה בזמן ואציין מספר מיני אדם קדומים. בחלק השני, שיתפרסם בחודש הבא, נמשיך בתיאור התפתחות האדם ובמהפיכה החקלאית.

ההיסטוריה נסמכת על חומר כתוב. החומר הכתוב יכול להיות ארכיון של מוסד צבורי, כתובת במקדש עתיק, נייר, מגילת קלף או אפילו לוח טין. למעשה ההיסטוריה החלה עם המצאת הכתב על ידי השומרים אי שם באלף הרביעי לפני הספירה. כל התקופה שלפני המצאת הכתב מכונה פרהיסטוריה. חשוב לציין שאין נקודת זמן ברורה שתקפה לכל מקום ומקום על פני האדמה שבה "התחלפה" הפרהיסטוריה בהיסטוריה. במקומות שהכתב הגיע אליהם מאות או אפילו אלפי שנים לאחר המצאתו, ושאינן שום ממצא כתוב המתייחס אליהם, נמשכה הפרהיסטוריה עד לאותה נקודה. כך לדוגמה בעוד שבמזרח התיכון הקדום השתמשו בכתב יתדות (ובמצרים בכתב הירוגליפים הידוע בכינוי העממי "כתב חרטומים"), בבריטניה עדיין לא השתמשו בכתב, ולכן הפרהיסטוריה נמשכה שם עוד מאות שנים.

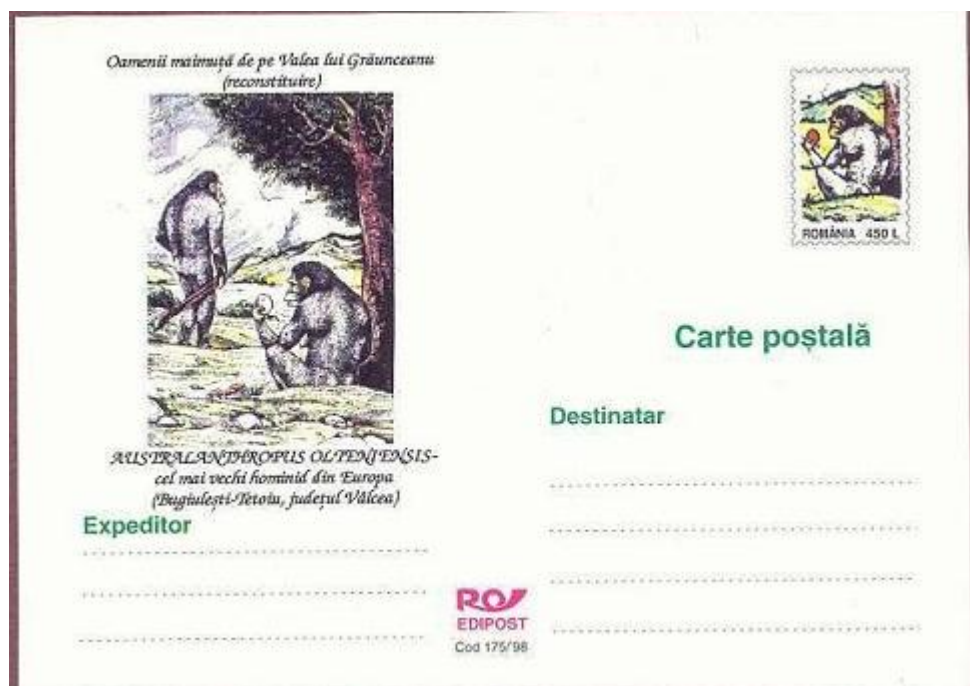
ציורים פרהיסטוריים - גליונית זכרון מדרום מזרח אפריקה

מוצא האדם מהקוף - בול ממקדוניה
לכבוד צ'ארלס דארווין

אם הבנו מתי הסתיימה הפרהיסטוריה, כעת נשאלת השאלה מתי היא התחילה? מתי התקיים לראשונה יצור שניתן לקרוא לו "אדם"? לאחר פרסום תאוריית האבולוציה של דארווין, התחבטו מדענים בשאלה הזאת. באותה תקופה השאלה היתה תאורטית לחלוטין, משום שלא נמצאו שרידים של מיני אדם הרחוקים ממין האדם הקיים היום – הומו סאפיאנס. לפי התפיסה ששלטה עד שנות העשרים של המאה הקודמת, היצור האנושי הראשון היה בעל מוח גדול ומודעות, וירד מהעצים בתהליך מודע. לאחר שהמציא את הכלים ולמד

לשלוט באש ולבשל, קטנו שיניו, נעלמו הניבים הגדולים, והתפתח המשנן (מערכת השיניים) כפי שהוא מוכר היום. הערעור על התפיסה הזאת החל בשנת 1925. רופא צעיר מדרום אפריקה, ד"ר רימונד דארט, המתמחה באנטומיה, קיבל לידי תיבה שהכילה מספר עצמות שנמצאו במחצבה. ד"ר דארט הבחין מיד שהמשנן של הגולגולת דומה למשנן שלנו, קרי ללא ניבים גדולים. עוד הוא גילה שהיצור הזה הלך זקוף, ממש כמונו. עד כאן לא היתה סתירה בין ממצאיו של ד"ר דארט לבין התאוריה השלטת באותם ימים, אולם כאן בא הפרט שהסעיר את העוסקים בפרהיסטוריה – נפח המוח של אותו יצור קדום היה רק כ- 300 סמ"ק לעומת 1250 – 1400 סמ"ק אצל האדם המודרני. דארט הכריז שהוא מצא את אחת החוליות בהיפרדות האדם מהקוף, ושסדר השנויים שונה: קודם התפתח המשנן המודרני והאדם החל ללכת זקוף, ורק לאחר מכן התפתחה יכולת המחשבה המורכבת. לאותו יצור שהוא גילה הוא העניק את הכינוי "אוסטרליפיטקוס" – שמשמעותו הקוף הדרומי (אל תתנו לשם להטעות אתכם, השלד התגלה בדרום אפריקה, ולא באוסטרליה).

אוסטרליפיטקוס על גלויה מרומניה

הכרזתו של ד"ר דארט ופיתוח התאוריה החלופית נתקלו בהתנגדות חריפה מצד העוסקים בפרהיסטוריה. היו לכך מספר סיבות. שנים ספורות לפני כן, נסער עולם המחקר מתגלית אחרת בעיר פילטדאון שבאנגליה: גולגולת עם משן קדום ונפח מוח של אדם מודרני. הוכחה שאכן זקיפות הקומה והמוח התפתחו במקביל, ורק לאחר מכן התפתח המשן המודרני. רק לאחר קרוב ל-40 שנה, התגלה שהגולגולת מפילטדאון לא היתה אלא זיוף: לסת של קוף אורנג אוטנג שנתפרה לגולגולת של אדם מודרני. למרבה המבוכה הזיוף אף היה חובבני יחסית, השיניים שויפו נגד כיוון הלעיסה כדי שיתאימו ללסת. שתי הסיבות הנוספות לדחיית התאוריה שלו, מקורן בחולשות אנוש. ד"ר דארט לא היה אנתרופולוג או ארכיאולוג, והיה קשה לשתי קבוצות החוקרים הללו להודות שאדם מחוץ לתחום הוא הצודק, בעוד שהם מחזיקים בתאוריה מוטעית מזה עשרות בשנים. בעיה נוספת היתה, לא נעים להודות בכך, הגזענות. אירופה נתפסה כערש התרבות, והיה זה רק טבעי שהיא גם מקום מוצאו של האדם המודרני. יתרה מזאת, לאדם הלבן באירופה, היה קשה להשלים לא רק עם הטענה שמוצא האדם אינו אירופה, אלא שהוא דווקא מאפריקה השחורה. עם השנים התגלו עוד ועוד שלדים המצביעים על התפתחות האדם, והיום כבר ברור למעלה מכל ספק שמוצא האדם הוא מאפריקה, ושאכן התפתחות המשן, זקיפות הקומה והיכולת המוטורית העדינה בידיים התפתחו עוד לפני התפתחות המוח.

האדם הפרהיסטורי וסצנות מחייו על בולים מקובה.
בפינה הימנית התחתונה ניתן לראות חלקי גולגולת ואת תהליך הרכבתה

מאז שנת 1925 זוהו מספר מינים של אוסטרולופיטקוס. לא אלאה אתכם במינים השונים וההבדלים ביניהם רק אציין שתי נקודות:

1. המין האחרון של האוסטרולופיטקוס נעלם לפני כמיליון וחצי שנים.
 2. אחד השלדים הפרהיסטוריים המפורסמים בעולם, השלד המכונה "לוסי" הוא בעצם שלד של אוסטרולופיטקוס. לוסי קבלה את שמה על שם השיר של הביטלס, שנוגן שוב ושוב בערב שלאחר הגילוי, כאשר החוקרים חגגו את גילויה. בעצם מצאו רק 40% מהשלד, אך ממנו ניתן להסיק שמדובר באישה בוגרת, גובהה היה כמטר ועשרים ומשקלה קרוב לשלושים ק"ג. סיבת המוות שלה לא ידועה.

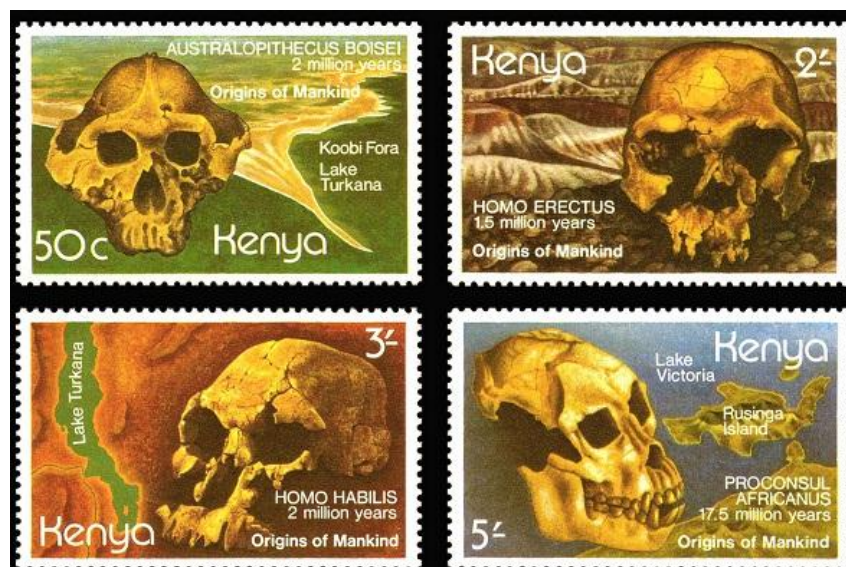
למרות שהאוסטרולופיטקוס הוא אחד מאבות האדם המודרני, רוב החוקרים לא רואים בו אדם. עד היום לא התגלה שלד של אוסטרולופיטקוס בהקשר של יצירת כלי צור, ולכן סביר להניח, שהוא לא ייצר כלי עבודה.

האב הראשון שלנו שהתגלה בהקשר של כלי אבן, וברור מעל לכל ספק שהוא ייצר כלי אבן נקרא "הומו האביליס". הוא הראשון שקיבל את הכינוי "הומו" שפירושו אדם, ומרבית החוקרים רואים בו את טיפוס האדם הראשון. החלק השני של שמו – "האביליס" משמעותו בעל יכולת, והוא רומז על יכולתו לייצר כלים מאבן. ההומו

האביליס התקיים לפני 2.5 מיליון שנה עד לפני 1.7 מיליון שנה.

נפח המוח שלו כבר היה גדול יותר כ- 600 סמ"ק. עם הופעת כלי האבן של ההומו האביליס, מתחיל למעשה גם המחקר הארכיאולוגי, המתמחה בתרבות החומרית של החברות השונות מהעבר. ההומו האביליס התגלה אך ורק במזרח אפריקה, מה שמחזק את התחושה שאכן אפריקה היא מקום מוצאו של האדם.

מיני אדם שהתגלו באפריקה – הומו האביליס בשורה התחתונה משמאל

קוף גיבון על בול מהודו

דגם של השלד שהתגלה במערת צקודיאן על בול מסין

לפני כ- 1.8 מיליון שנה חל שלב נוסף בהתפתחות האדם – ההומו ארקטוס, ששרד עד לפני כ- 150,000 שנה. משמעות שמו של ההומו ארקטוס הוא "האדם הזקוף", ולמעשה שמו הוענק לו בטעות. סיפור גילוי של ההומו ארקטוס נוגע ללב. בשנת 1891 יצא רופא בלגי בשם ד"ר דיבואה לאי יאוואה באינדונזיה על מנת לבדוק האם זהו מוצא האדם. הד"ר דיבואה טען שבעל החי הקרוב ביותר לאדם הוא קוף הגיבון שחי באסיה ולכן שם צריך לחפש את מוצא האדם. על מנת להגיע ליאוואה הוא אף התגייס לצבא ההולנדי, ואת הזמן הפנוי במהלך שירותו הוא ניצל לחיפוש אחר שלדים של החוליה המקשרת בין קופי הגיבון לאדם. נקל לשער את השמחה שמלאה את ליבו כאשר אכן מצא את שלד של מה שמכונה היום הומו ארקטוס. כעת הוא שב לאירופה והודיע שמצא את החוליה המקשרת בין האדם לקוף, וכינה אותו "פיטקנטרופוס ארקטוס" (אדם-קוף זקוף). למרבה הצער, הוא נתקל בהתנגדות קשה. מבקריו טענו שהעצמות שהביא עימו אינן אלא

עצמות קופי גיבון גדולים ותו לא. הד"ר דיבואה השתכנע שאכן טעה, כרה בור וקבר שם את העצמות שהביא עימו. עד יום מותו הוא היה משוכנע בטעותו,

וייסר את עצמו על כך ועל שביזה את עצמו אל מול אנשי המדע. רק מספר שנים לאחר מותו גילה החוקר האמריקאי ויידנרייך שרידי הומו ארקטוס במערה בשם צקודיאן ("מערת הדרכון"), שנמצאת בסין. הפעם התגלו מספר שלדים ולידם כלי אבן ומספר מוקדים של אש, מה שמוכיח שההומו ארקטוס ידע לשלוט באש, ושהיתה לו תרבות חומרית. התגליות במערת צקודיאן הוכיחו שד"ר דיבואה אכן גילה שלדים של אדם קדום (גם אם לא מדובר בחוליה המקשרת בין האדם לקופי הגיבון), והוחלט להשמיט

את רכיב "הקוף" מהשם שנתן ד"ר דיבואה ולהעניק לו את השם הומו ארקטוס – האדם הזקוף. צריך לזכור שבאותה תקופה לא הכירו עדין את מיני האדם הקדומים יותר, וחשבו שזהו אכן מין האדם הראשון שהלך זקוף. אגב, בשל מלחמת העולם, הוחלט להעביר את העצמות מסין לארה"ב בדרך הים. בדרך העצמות פשוט אבדו.

שמורת נחל עמוד

גם אצל ההומו ארקטוס חל גידול מרשים בנפח המוח והוא הגיע ל- 900 סמ"ק. ההומו ארקטוס היה גם מין האדם הראשון שעזב את אפריקה ונפוץ ברחבי העולם. שלדים של הומו ארקטוס נתגלו בגאורגיה, סין, ואינדונזיה. גם בארץ התגלה שלד של הומו ארקטוס בן כ- 350,000 שנחל עמוד.

מיני אדם שונים על בולים מקמבודיה - ניתן לראות את שם המין מצד שמאל

הומו ארקטוס שהתגלה בצרפת

אתר נוסף בארץ הקשור להומו ארקטוס הוא אתר עובידייה, המתוארך באמצעות בדיקות גאולוגיות ללפחות 700,000 שנה לפני ימינו. באותו הזמן היה האתר לחוף אגם גדול, והתגלו שם שרידי מחנות קטנים. במקום נתגלו עצמות בעלי חיים שהאדם אכל, וכלי אבן העשויים בזלת, גיר וצור. תופעה מעניינת בקשר לכלים היתה שונות בגודל שלהם, אבל אחידות באופן עיצובם ויחסי הגדלים ביניהם, מה שמצביע על תכנון מוקדם, ולא מכות אקראיות על גוש אבן וסיתות הנתזים. שרידים של מחנות נוספים של הומו ארקטוס התגלו גם באירופה.

לתגובות ניתן לפנות לשמוליק כהן בכתובת scohn@netvision.net.il

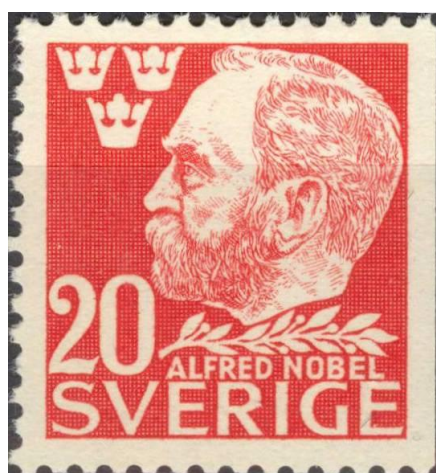
חידון מספר 60

איזו מדינה?

איזו מדינה הנפיקה את הבול שלפניכם?

- א. אנדורה
- ב. אוסטרליה
- ג. פרו
- ד. פורטוגל

מי האיש?

מיהו האיש הנראה בבול?
מה הייתה המצאתו הגדולה?
מה עשה כדי לכפר על הנזק שגרמה תגליתו?

זהה את האתר

איזו עיר עתיקה נראית בבול?
היכן היא נמצאת?
כיצד היא חרבה?

את הפתרונות יש לשלוח למערכת nosonchik@gmail.com עד ל-15 בפברואר. הפותרים מתבקשים לציין את גילם. בין הילדים ובני הנוער שיפתרו נכונה את החידות יוגרל פרס בולאי מתנת איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית. התשובות לחידות ושם הזוכה יפורסמו בגליון הבא.

פתרון חידון מספר 59

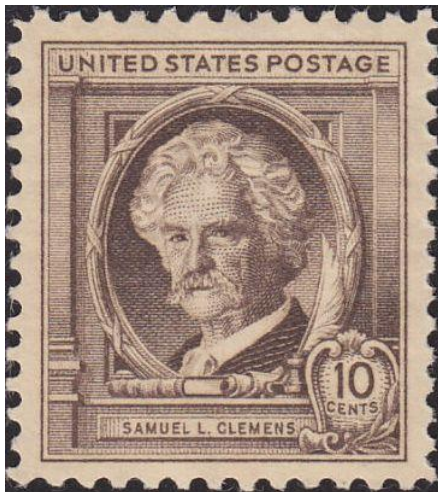
איזו מדינה?

התשובה הנכונה היא ב' – גיברלטר

מי האיש?

הבדול מראה את דיוקנו של **סמואל קלמנס**, המוכר יותר בשמו הספרותי **מארק טוויין**. גיבורו הספרותי הידוע ביותר של מארק טוויין הוא הנער השובב **טום סויר**.

זהה את היצירה

לפנינו "בריאית האדם", יצירתו של האמן האיטלקי הדגול **מיכלאנג'לו** מהמאה ה-16. יצירה זו הינה חלק מהפרסקו (ציור קיר) המפורסם שנמצא בתקרת הקפלה הסיסטינית בוותיקן.

בהגרלה שנערכה בין הפותרים נכונה עלה שמו של אורי אמיגה בן ה-16. אורי זוכה בפרס בולאי מתנת איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית.

מכתבים למערכת – לכל תגובה, הצעה או שאלה ניתן לפנות אלינו בכתובת
nosonchik@gmail.com